

Bengt-Erik Hesse

Tjarn, Västerbotten

Tjarn är en 1800-tals gård som ligger ute i skogen, ungefär mittemellan Umeå och Örnsköldsvik, en mil inåt landet uppefter Lögdeälven. Tjarn ligger lite för sig själv, det är någon kilometer till närmaste gård. Vägen går brant ner mot älven – och där ligger gården, omgiven av åkermark. Längs Lögdeälven finns branta, gamla skogbevuxna älvfåror. När älven under år efter år skurit sig ner genom sedimentlager har branta stränder, erosionsbranter, bildats. De här branta stränderna, som kan bli upp mot 50 meter höga, kallas i norrländska älvar för **nipor**.

Och här ligger Tjarn. ”Det är ett väldigt vackert och fridfullt ställe”, berättar Bengt-Erik Hesse som äger gården och driver verksamheten, ”De brukar bli tagna, folk som kommer ner här... och de får landa”. Gården är ett gammalt hemman, ett jordbruk med mangårdsbyggnad, härbre, bagarstuga och lagård. I slutet av 1800-talet behövde Olofsfors bruk en bostad för förmannen vid sågen i Hyngeböle, som fanns en kilometer nedströms. 1885 flyttade man

två enkelstugor, timrade kolartorp, och timrade upp dem till en mangårdsbyggnad i Tjarn. Troligen var marken uppodlad redan innan, det fanns åtminstone en gammal lada på platsen. Så småningom lät man uppföra ett härbre. Bagarstugan är byggd 1925, men troligtvis fanns en bagarstuga redan innan dess. Tjarn består av ett traditionellt gårdstun, omgivet av åkermark, skog och älven. I Tjarn bodde olika arrendatorer mellan 1885 och 1910, när gården köptes upp av samma familj som Bengt-Erik i sin tur köpte gården av 2001. ”Den hade stått tom i 50 år när jag köpte ut den, den sista invånaren som bodde där dog 1954. Så det var lite att sätta händerna i!”

Arrendatorerna jobbade åt Olofsfors bruk. Sågen i Hyngeböle lades ner 1898 och personalen flyttade till nya sågverksamheter i Rundvik och Norrbyskär. Efter 1910 och fram till 1954 drevs Tjarn bara som ett litet gårdsbruk med fyra kor och en häst. ”Och så höll de på att kola också”, berättar Bengt-Erik,

”De brukar bli tagna, folk som kommer ner här... de får landa”

”för Olofsfors bruk behövde mycket kol”. Efter en femtioårig törnrosasömn vaknade Tjarn till liv igen 2001.

”Jag hade faktiskt fått idén till verksamheten jag driver från en artikel i Västerbottens Kuriren. Ett par uppe i Ammarnäs hade byggt upp ett sameviste i väglöst land och tog emot ledningsgrupper från börsbolag. De fick åka skidor dit, eller vandra, eller åka båt – och bo där utan el och mobiltäckning, med bara penna och papper tillhands. Då sa vi att något sådant där vore roligt att göra, men med en annan bakgrund än den samiska, som de jobbade med där. Jag sa att jag tror att jag vet ett fint ställe. Vi gick samma dag efter vandringsleden, det var den 8:e maj, 2001. Vi gick längs vandringsleden till Hyngeböle, och kom till gården. Jag hade faktiskt aldrig varit ner dit, jag visste bara om att det fanns ett fint ställe. Jag gick upp till farbror Atle, som jag visste ägde gården, och frågade om han kunde tänka sig att sälja – och nja jo, det tyckte han. Han hade ingen släkt överhuvudtaget kvar – och så fick vi möjligheten att köpa loss gården. Vi var faktiskt i både Norge och Sverige under sommaren och tittade på många fina platser, men vi kom tillbaka till det här nog var så fint som något annat som fanns. Så vi köpte Tjarn i september 2001”.

De första åren var det mycket jobb med att rusta upp gården. Duktiga hantverkare specialiserade på gamla hus jobbade många timmar på byggnaderna som stått tomma så länge. Golv och lite timmer fick bytas ut i mangårdsbyggnaden. Skorstenarna fick plockas ner och muras upp på nytt, mycket fick fixas från grunden. ”Men det blev ju riktigt, riktigt fint också”, säger Bengt-Erik. Efter de första årens massiva renoveringsarbete har han fixat litegrann själv, allt eftersom det har funnits behov. ”2004 var vi någorlunda klara med första delen. Då hade vi 15 bäddplatser. Sen för tio år sedan gjorde jag i ordning resten av byggnaderna också, så nu finns det 29 bäddplatser”. De första kunderna kom till Tjarn redan hösten 2003, men då var inte mangårdsbyggnaden klar, utan bara bagarstugan. De kunderna besökte gården bara under ett event, under en dag. Från 2004 kom man igång med mötesgrupper.

Till Tjarn finns bilväg, men vägen ner till gården är granska brant. Ofta brukar Bengt-Erik ta emot sina gäster uppe vid en parkering som han låtit göra. Därifrån är det 7-8 minuter vandring ner till gården. Gården ställer han i ordning innan gästerna kommer. ”Det är lite som en teaterföreställning, brukar jag säga. Det är svårt att få upplevelsen när man inte är på plats. Och det är lite speciellt, många av besökarna blir lite tagna”, berättar Bengt-Erik. Han ställer i ordning alla bäddplatser, som finns i fyra olika byggnader, på förhand. Kunderna får välja var de vill inkvartera sig, det finns krypin där man kan dra för ett draperi om man vill bo enskilt. ”Han som bodde här hade en vedspis. Idag har vi 13 vedkaminer, tror jag. Den här tiden på året får man elda ganska mycket för att få upp värmen i alla de här byggnaderna. Så mycket jobb går åt att få allt varmt och skönt. Så smyckar jag ut ganska mycket, ställer rosor i vaser på alla bord, tänds upp en massa ljus och lyktor på kvällarna. Sen dukar vi alltid fint och lite speciellt. Alltid brinner det en eld ute på gården, från det att gästerna kommer tills det att de åker hem”.

Gården är spartansk, men vacker. Bengt-Erik har satt mycket tid på detaljer. Rummen är vackert inredda. Det finns vedeldad bastu och duschar ute i lagårdsdelen. Efter bastun kan man ta ett dopp i älven, året runt. ”Det finns faktiskt toa inomhus också, och rinnande kallt vatten. Sen har jag ute-dass också. Ett med älvutsikt och två med åker-utsikt” säger Bengt-Erik och skrattar. ”Jag brukar säga att när dörren är öppen är det upptaget.” Han berättar om gruppen som efter eftermiddagskaffet

“Jag brukar säga till kunderna att den här miljön som de kommer ner till gör att hierarkierna försvinner, man hamnar på samma nivå på något sätt. Det är mycket lättare att få igång samtal”

saknade en person och började gå runt och leta. ”Då satt han på dasset, med dörren öppen mot älven och sa att han inte vill gå därifrån!”

Den sista invånaren på gården hade el mellan 1948 och 1954, men när han gick bort klipptes elen av. ”Sen har jag valt att inte dra tillbaks den för att få ett avbrott, så att det blir kontrast” säger Bengt-Erik. Men det finns solceller, batteriladdare och -omformare, och mycket batterikapacitet. Det går att ha med dator och ladda mobiltelefoner, och det finns faktiskt en projektor på Tjarn också för de kunder som behöver. Elpump hjälper till att få upp vattnet ur brunnen, och det finns också ett litet elverk för att köra dammsugare efter att gruppen har åkt, och för att använda diskmaskin. ”Det var något jag ordnade efter 7-8 år, hade inte pallat annars” skrattar Bengt-Erik. Maten ställs i ordning ute på vedeldad spis eller inne på gasolspis. ”Jag har ett läckert utekök som jag gjort i ordning på gården, en gammal vedspis med en stor stekhäll ovanpå”. Efter att från början ha caterat maten så körde Bengt-Erik under en period all matlagning själv, ute på gården, året runt. Idag lägger han ut en del av matlagningen och använder ett par kockar i Nordmaling som underleverantörer. Mycket av maten förbereds i Nordmaling, som ligger cirka en mil från Tjarn, och så gör kockarna det sista på gården. Under de 8-9

år, när Bengt-Erik fixade all mat själv, använde han mycket lokalproducerad mat och ekoprodukter. Nu frågar han efter lokalproducerat hos kockarna han använder – och kockarna kör också själva med det konceptet, så de är beredda på det.

Och kunderna är jättenöjda. ”Jag blir bortskämd med superlativer” skrattar Bengt-Erik. ”Jo, men faktiskt, dom är väldigt nöjda. Och det är väl meningen också!”. Ett besök, där man som grupp är ensam på

“Den här miljön lättar helt klart upp för samtal, det blir bra samtal – och det är det som jag vill jobba med. Jag vill se till att kunderna får bra samtal”

Tjarn och har full service är inte helt billigt – det är mycket arbete kring den grupp som är där. Målgruppen för Tjarn är i första hand företagsgrupper eller organisationer som ordnar ledningsmöten och affärsmöten på gården. ”Mest är det generellt sett ledningsgrupper från större företag, men det kan också vara mindre bolag, konsultbolag och andra där man vill komma ut och ha möte”, säger Bengt-Erik. ”Det vanligaste är tvådagarsmöte med en övernattnig. Man sitter och konfererar och vill kanske ha någon upplevelse i naturen. Det är det vanligaste, 90 % av kundbesöken sover över”. Det finns en del grupper som kommer över dagen också, och några stannar för två övernattningar, men de är i minoritet. De flesta av kunderna kommer från Umeåregionen. Kommer de längre ifrån har de ofta en koppling till Umeåregionen, t.ex. ett lokalkontor. Det är bara en grupp åt gången som vistas på gården. Företagsgrupperna uppskattar att vara den enda kunden åt gången på Tjarn. ”De ska ju sitta och diskutera saker, och det är ju sådant de vill vara ostörda med. Därför passar det inte heller, jag vill inte ha två grupper där samtidigt”. Just nu, under rådande pandemi är det också en fördel att kundgruppen vet att det inte finns andra på gården. Bengt-Erik har också ett koncept med självservice som han säljer ibland, om kundgruppen vill sköta sig själv, som en teambuilding-grej. ”Då är jag

med från början och visar hur allt funkar, men sen lämnar jag gruppen som själva får lösa matlagning, service, tända ljus och fixa med det som behövs. Åtta av tio grupper köper nog alla tjänster. Att sköta allt själv passar nog inte alla, men för en del grupper passar det helt klart!”

Bengt-Erik har gjort beslutet att inte rikta sig mot privata kunder. Ett par kalas eller bröllop kan det bli per år, men då är det också frågan om tjänster för en grupp och inte enskilda privatpersoner. Eftersom det är så mycket jobb med all servicen kring varje besök, kan det vara svårt att få enskilda personer som är beredda att betala det som krävs. För en grupp som tillbringar 24 h på gården kan det lätt gå ca 60 arbetstimmar, det är såpass mycket roddande före och efter. Det är också mycket enklare att planera när man har förbokade grupper och vet flera veckor på förhand vilka som kommer. Fördelningen av bäddplatser gör också att det är enklare med en grupp som känner varandra. På Tjarn är man ganska nära inpå varandra, och det är lite svårare att få det att passa för enskilda individer som inte känner varandra.

När kommer kunderna? ”Framförallt är det hösten, från mitten av augusti, som är högsäsong. Också försommaren, från mitten av maj till semestrarna

börjar. Sen har jag ganska lite under semestertiden eftersom jag inte tar privata gäster. Det här året har varit annorlunda, våren 2020 kom avbokningar från mars till augusti, förutom någon enstaka grupp som besökte gården. Under den tidiga hösten när det också annars är högsäsong för Tjarn och smittoläget var lugnare så var beläggningen bra. "Jag har sällan haft så många grupper som de senaste två månaderna", säger Bengt-Erik, "Nu fick jag avbokningar igen, när läget är mer oroligt". Normalt sett brukar det också vara ganska sparsamt med grupper under vinterhalvåret.

Nuförtiden köper Bengt-Erik in tjänster från underleverantörer. Service köps in tillsammans med maten. Han använder också en städtjänst och köper in lite personal ibland när det behövs. När han inte själv är fast med matlagningen behövs det inte heller så mycket extra personal. Bengt-Erik berättar hur han inte alltid hade fokus på den egna hållbarheten i början av verksamheten, men nu på senare tid har han arbetat mer med det. "I början slet vi ganska mycket, vi var igång alldeles för mycket med de grupper vi hade. När gruppen åkt var man helt färdig, då hade man kanske sovit 5-6 timmar på 40 timmar eller något sådant där. Men nu köper jag mera tjänster, dels med maten och dels personal. Jag är inte alls trött på samma sätt själv. Det funkar, den egna hållbarheten är betydligt

bättre idag. För min del är det ju också ett sätt att få vara på gården här, och hålla på att greja. Då håller man i gång. Jag hade faktiskt stegmätare på mig för ett par år sedan. Då kunde gruppen komma kl.

"De aktiviteter jag har kört har varit natur- och kulturbaserade, utifrån miljön som finns på området"

12 och innan dagen var slut hade jag 34 000 steg! Under vinter och vår brukar jag gå på gym, men under sommaren brukar jag inte göra så mycket. På gården håller man sig i trim. Det är ganska fysiskt, allting på gården. Man håller på med veden och så måste man flytta grejer kors och tvärs. Det är gratis träning!” skrattar Bengt-Erik.

När det gäller program för gästerna samarbetar Bengt-Erik med en del andra aktörer. ”Det kan handla om allt från svampguider till... ja, vi har haft mycket örtvandringar med Alexandra de Paoli, till exempel. Fiskeguider, keramiker. Jag har egna aktiviteter ibland, vandringar och sådant. Sen har jag en glastaksflotte som man kan köra på älven med – det gör jag själv. Och så lite enklare lekar och sådant. Roliga saker som de ska göra, som att göra upp eld och koka kaffe – det får de lära sig”. ”De aktiviteter jag har kört har varit natur- och kulturbaserade, utifrån miljön som finns på området”. Under några år hade de en fjällko och två kalvar utomhus på bete under somrarna, men det finns inget ställe att ha djur på idag. En del av ladugårdsbyggnaden rasade in på 60-talet och den dåvarande ägaren rev den raserade delen och satte plåttak på alla byggnader. ”Det var nog tur, annars hade det inte funnits någonting kvar”, säger Bengt-Erik.

Till hemmanet Tjarn hör 18 hektar mark. Största delen av skogen är skyddad. ”Det är väldigt vackert, med ganska branta gamla älvnipor och så finns det jättefin gammal blandskog efter nipkanterna”. I Umeåregionen gjorde man ett försök mellan 2011 och 2014 där markägarna själva kunde anmäla intresse att skydda sin skog, enligt en modell som använts i Finland. I motsats till en modell där myndigheterna gör ett beslut om att göra reservat av ett skogsområde, kan markägarna själva ta initiativ. Markägarna behåller ägandet av marken och får en ersättning för att ha sin skog skyddad. ”Jag hade ändå inte tänkt hugga i min skog, det hör ju till att det ska se ut som det gör, när det är så vackert runtomkring. Och så var skogen ändå delvis biotopskyddad. Så jag gjorde en avsättning. Det är inte reservat, men reservatskyddat.” Bengt-Erik har kvar en liten del, där han kan hugga ved, men det mesta av veden köper han in av en lokal leverantör som kommer till gården och lastar av veden. Sedan ca 25-30 år finns en ungefär tio mil lång vandringsled från kusten upp längs Lögdeälven. Det är mest fiskare som rör sig vissa sträckor längs leden, berättar Bengt-Erik. I älven finns lax, öring, sik och harr. Djurlivet är överlag rikt, det finns t.ex. mycket bäver och flodpärlmussla. Hela älven ingår i Natura 2000-nätverket, och älvens huvudfåra är förklarad

A misty landscape with a forest and a body of water. The scene is captured in a soft, hazy light, likely during dawn or dusk. The foreground shows a calm body of water reflecting the light. The middle ground is filled with a dense forest of evergreen trees, their tops partially obscured by a thick layer of mist or low clouds. The background shows more trees and a pale, hazy sky. The overall mood is serene and quiet.

“Det är väldigt vackert, med ganska branta älvnipor och så finns det jättefin gammal blandskog efter nipkanterna”

som riksintresse för naturvård och friluftsliv. Det råder förbud mot vattenkraftsutbyggnad.

Tjarn är inte Bengt-Eriks enda verksamhet. Han är ekonom och har en egen liten byrå där han hjälper i första hand småföretagare i olika ekonomiska frågor. Tidigare har han också jobbat med företagarrådgivning och näringslivsfrågor åt kommuner samt varit ansvarig för en del projekt i Umeå-regionen. ”Det var nog en förutsättning att jag hade mina andra verksamheter, det hjälpte till att finansiera uppbyggnaden av gården”. Vi frågar om han har goda råd åt någon som funderar på uppstart? ”Det är ju att ta hjälp, framförallt. Kolla med andra som du känner och diskutera igenom idéerna. Ta hjälp av dem som är kunniga på området, med de saker som du inte kan. Man kanske behöver få koll på ekonomifrågorna eller annat. Lyssna av ganska mycket vad andra tror skulle funka eller inte. Sen ska man alltid lita på sitt eget kunnande, och är man driven så brukar det lösa sig, det mesta i alla fall. Har man möjlighet att få tag på finansiering på något sätt, via annan verksamhet som man driver så är det ju givetvis ett plus. Bankerna är mindre intresserade av att gå in och finansiera uppstart av företag, speciellt i det här läget. Kan man kombinera företaget med ett vanligt arbete eller annat företagande på något sätt, så att man växlar in det

i verksamheten successivt, så är det ju naturligtvis det bästa. Ofta tar det ju ett antal år innan man får snurr på en verksamhet, så hjälper det till om man kan leva på något annat under tiden”.

Hur marknadsförs Tjarn? ”I början var vi ganska mycket ute, både på mässor och tillställningar runt om i Sverige och även lokalt. Men jag ser att de kunder jag får, de kommer via rekommendationer från andra. Det är mun mot mun-läge”. I dagsläget finns möjlighet att söka ett omställningsstöd, för till exempel marknadsföringssatsningar, och där jobbar Bengt-Erik med en kommunikationsbyrå som hjälper honom med delar av marknadsföringen vad gäller digital marknadsföring. ”Jag har försökt göra lite annonsering, men jag kan nog se att generellt har det varit muntliga rekommendationer som varit viktigast. Vi har byggt upp ett lokalt rykte i Umeå-Öviksregionen, och får kunderna därigenom”.

Vi pratar en stund om miljöns betydelse för möten och diskussioner. ”Jag brukar säga till kunderna att den här miljön som de kommer ner till gör att hierarkierna försvinner, man hamnar på samma nivå på något sätt. Det är mycket lättare att få igång samtal, speciellt om de sitter runt elden eller i vårt mötesrum med soffor och gungstolar – det behöver inte

vara trista, fyrkantiga bord de sitter runt, utan det kan vara en annan typ av miljö. Det lättar helt klart upp för samtal, det blir bra samtal – och det är det som jag vill jobba med. Jag vill se till att kunderna får bra samtal”.

Är naturkontakt viktigt för Bengt-Erik själv? ”Jo, absolut. Största anledningen till att jag håller på med det här är att själv få vara där nere och greja på, komma ut från kontoret här i Umeå och göra något annat. Jag har alltid varit ute jättemycket, ända sen jag var liten. Jag har tävlat mycket, både i utförsåkning och windsurfing. Jag har varit mycket på fjäll och på hav. Skogen upptäckte jag inte förrän på äldre dar. De sista 20 åren, sedan jag köpte Tjarn, har jag varit mycket ute i skogen också”. Att välja en naturomgivning där han känner sig mest hemma är inte lätt. ”Jag har levt på havet stora delar av livet, och i fjällen har jag varit mycket, och i skogen nu. Det är svårt att säga.... Kanske fjällen då. Vi har en lite stuga uppe i fjällen, utan el och vatten. Den är jag väldigt gärna i. Den ligger för sig själv, den också. Så kanske fjällen, om inte Tjarn. Den här gården är väldigt vacker.”

Nordic
Nature Health hub

Interreg
Botnia-Atlantica
Europeiska regionala utvecklingsfonden

Innan det är dags att avsluta vårt samtal pratar vi lite om framtiden för Tjarn. ”Jag har alltid haft utvecklingsidéer men samtidigt vill jag inte göra så mycket mer på gården nu faktiskt. I princip är jag ganska färdig med byggnadskulturen och vad jag vill göra med den. Jag känner att det är ganska optimalt som det är nu. Man kan kanske anpassa så att man kan ta lite fler grupper, men sen är det ganska skönt när jag har ekonomibyrån. Jag har en ganska bra mix idag. Det fungerar bra med tidsuppläggning med vad jag ska göra när under året. Det skulle inte funka om det blev för mycket på gården, då kan jag inte sköta den andra delen så optimalt. Sen får man se, jag är trots allt 60 år, hur länge orkar man rent fysiskt. Men jag har sagt att jag kommer att fortsätta, även när jag blir pensionär. Sen är det väl bara frågan om hur mycket!”.

Och vid Tjarn fortsätter Lögdeälven att flyta förbi, som den alltid gjort – en plats där tiden står stilla och naturen och kulturhistoria finns nära. En vacker gård mellan fjäll och hav, mellan skog och älv.

Mer information om Tjarn: <https://tjarn.se/>

Text: Sara Kåll-Fröjdö & Maria Hofman-Bergholm / Yrkeshögskolan Centria, november 2020 Bilder: ©Tjarn

Nordic Nature Health Hub är ett Interreg-projekt (Botnia Atlantica) som pågår 1.9.2018 – 31.8.2021. Naturresursinstitutet (Luke) i Finland fungerar som koordinator. Med i projektet är Yrkeshögskolan Centria, Vasa universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten, Region Västerbotten, Umeå universitet, Kristinestads Näringslivcentral AB och Region Västerbotten

Tänk dig en betad hage, en stengårdsgård, en äldre byggnad, vardagsföremål från förr, gammal kunskap, seder och bruk. Allt detta är vårt kulturarv, avtryck av mänsklig aktivitet. Ett spår efter människors liv och verksamhet. Genom tiderna har natur och kultur utvecklats i samverkan med varandra, och många gånger gynnar skötseln av kulturarv även den biologiska mångfalden. För den biologiska mångfalden är det alltså viktigt att vi värnar om natur- och kulturarvet i våra landskap.
(Riksantikvarieämbetet, 2017)